
Smažená ledvina s panem Bloomem – letos po sto letech

Smažená ledvina s panem Bloomem – letos po sto letech

16. června 1954 se skupinka literátů a spřízněných duší v Dublinu rozhodla uspořádat soukromou pouť po stopách hrdinů *Odyssea*, nejslavnějšího románu Jamese Joyce (1882-1941), a nevědomky tak založila novodobou tradici.

První Bloomsday

U zrodu pietního happeningu tehdy stáli jiný věhlasný irský modernista, Brian O’Nolan (píšící pod jmény Flann O’Brien či Myles na gCopaleen) a filmový režisér John Ryan. Spolu s básníky Patrickem Kavanaghem a Anthonyem Croninem, akademikem Conem Leventhalem a Joycovým bratrancem Tomem – který byl povoláním zubař a *Odyssea* prý nikdy nepřečetl – najali dvě staromódní, koňmi tažené drožky, rozdělili si symbolické role a kolem osmé hodiny ranní vyrazili od strážní věže v Sandymountu směrem do centra Joycova rodného Dublinu. Putování to bylo skromné a bez reklamy, ačkoli pár humorných incidentů se dodnes traduje (jako když jistý hostinský považoval do vzpomínek se nořící intelektuály za pohřební průvod a poté, co se od nich dozvěděl, že zesnulý se jmenoval James Joyce, vykřikl s údivem, že snad ne ten písmomalíř ze sousední čtvrti, co tu pil pivo ještě minulý týden). A poutníci nakonec ani nedorazili k cíli. Přesto však jejich podnik bývá považován za den, kdy se poprvé slavil Bloomsday.

Bloomsday – tedy den pana Blooma, pojmenovaný podle jednoho ze tří protagonistů románu, který líčí běžný den v životě Dublinu. Joyce prý zvolil datum 16. června 1904 proto, že ten den měl první schůzku se svou životní družkou (a později manželkou) Norou Barnaclovou. Anebo také proto, že na tento den nepřipadalo žádné světové ani lokální výročí, ba ani církevní svátek. Posledně zmíněný důvod by byl v naprostém souladu s povahou *Odyssea* – autor v něm stvořil monumentální epos všedního dne, který je ironickým protipólem eposu klasického, Homérova. Joycovým Téliemachem se stal zahloubaný, cynický a stále hledající básník Stephen Dedalus, věrnou Pénélope pak živočišná, milující i nevěrná Molly Bloomová. Její muž, Leopold Bloom, představuje nejen *Odyssea*, ale je také bloudícím věčným Židem v antisemitské společnosti i moderním Kdožkolivkem. Čtenář sleduje osudy těchto tří postav doplňované mnohočetným sborem jejich spoluobčanů, putuje s nimi po každodenních cestičkách, sleduje jejich myšlenky (včetně těch nejintimnějších), a to vše během dne, kdy se vlastně nic závratného neděje.

Neproniknutelný *Odysseus*?

Odysseus bývá považován za jednu z nejsložitějších knih, která kdy byla napsána. Přečíst ji údajně představuje nadlidský výkon, a pokud se čtenář nevěnoval studiu literatury na univerzitě, nemá cenu se prý o tuto knihu ani pokoušet. To je ovšem velká mýlka. Literární vědci a kritici sice za dvaosmdesát let, které od vydání *Odyssea* uplynuly, sepsali plné regály více či méně fundovaných rozborů a interpretací, a vyšlo i několik svazků poznámkového aparátu k románu (z nichž nejužitečnější je sedmisetstránkový *Ulysses Annotated* amerického badatele Dona Gifforda). Sám Joyce navíc po vydání knihy prohlásil, tónem typicky velikášským i sžíravým, že *Odyssea* napsal tak, aby se „páni profesori měli ještě dlouho o čem dohadovat“. Ale *Odysseus* je zároveň – a především – jedním z nejzábavnějších a nejužitečnějších děl světové literatury, které se do široka otevírá každému, kdo se ho bez bázně chopí. Žádných zvláštních pomůcek ani komentářů není třeba, stačí jen trocha času; užitečným doplňkem se může stát mapa Dublinu, na které lze sledovat, kudy si zrovna která postava vykračuje. Pak už se jen ponoříte do proudu jazyka a vychutnáte si třeba scénu, kdy si pan Bloom k snídani připravuje právě zakoupenou ledvinu, hraje si se svou kočkou („Mrrňau! vyrazila hlučně kočka.“) a pak servíruje své rozespálé, milované polovičce snídani do postele. Přitom odpovídá na její zvědavé dotazy týkající se lechtivého románu, který Molly právě hltá: „Metempsychosis? – Co to mezi námi děvčaty znamená? – Je to řecky: z řečtiny. Znamená to stěhování duší. – Třesky plesky! řekla. Mluv srozumitelně.“ Bloomův následný svědomitý výklad ukončí pach pálící se ledviny.

Každodenní události zobrazuje Joyce veškeré a se vším všudy. V rámci vnitřních monologů tedy často dojde na explicitní vyjádření sexuálních tužeb (například komicky vášnivé nápady páně Blooma, který sleduje zadnici jisté služky a představuje si ji při klepání koberců, a samozřejmě snad nejslavnější erotický monolog Molly Bloomové, jímž se kniha uzavírá), či na motivy skatologické. Z tohoto pohledu „proslula“ zvláště scéna, kdy si pan Bloom jde ulevit do kadibudky na své zahrádce a jako toaletní papír použije výplod jakéhosi námezdního škrabálka. Tímto motivem Joyce – slovy irského senátora Davida Norrisa – ukončil několik staletí zácpy, kterými se do té doby vyznačovala anglicky psaná próza. Ještě silněji ironický rozměr má potom pasáž, kdy pan Bloom po sytém obědě stojí před výlohou knihkupectví, pročítá plamenný vlastenecký projev Roberta Emmeta a přitom hlasitě bzdí.

Cenzura

Není divu, že *Odysseus* byl již od samého počátku trnem v oku puritánům veškerého ražení a stal se vděčným materiálem pro bdělé oči cenzorů ve většině zemí, kde se objevil na pultech. Kupříkladu v Británii i Spojených státech byl román

okamžitě zakázán, jeho vydavatelé i editoři časopisů, které otiskly první úryvky z *Odyssea*, byli veřejně napadáni a úředně perzekvováni. Společným jmenovatelem cenzorských zásahů se stalo nařčení knihy i jejího autora z oplzlosti. Chtít po úzkoprsém měšťanstvu či státních úřednících, aby doličné pasáže chápali jako součást úplného zobrazení člověka anebo si přiznali, že ani nejnaturalističtější detaily nejsou v *Odysseovi* nikdy samoúčelné, očividně znamenalo žádat příliš.

V Sovětském svazu poskytl *Odysseus* jen další vítaný argument komunistickému tažení proti „dekadentní“ literatuře. Joycův román byl na sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1934 charakterizován jako „pavučina alegorií a mytologických ohlasů . . . hnojiště hemžící se červy, které se ocitá pod mikroskopem filmové kamery“. Joyce navíc soudruzi obviňovali z elitářského obskurantismu.

Historie vydávání *Odyssea* u nás postupně odráží vnímání Joyce na Západě a poté na Východě. První český překlad Ladislava Vymětala a Jarmily Fastrové vznikl již v roce 1930, avšak kvůli obavám z toho, že vydavatel bude stíhán pro šíření nemravné literatury, vyšla kniha v omezeném nákladu a pouze pro subskribenty starší pětadvaceti let. Situace se sice záhy změnila, neboť nakladatelé a příznivci knihy ve Spojených státech v roce 1934 vyhráli soudní proces a docílili zrušení cenzorského zákazu; následně kniha vyšla i v Británii, spolu s rozsáhlou dokumentací o soudním sporu v Americe, který byl chápán jako zásadní vítězství práva na svobodu slova. Významných obdivovatelů Joyce všude přibývalo, u nás se k nim kromě vlivných literátů a umělců řadil i Tomáš Garrigue Masaryk. K novému vydání románu však už do války nedošlo.

V pouťorovém Československu nemohlo být o vydání *Odyssea* pochopitelně ani řeči, oficiální kulturní politika věrně napodobovala sovětský model. Joyce se stal typickým exponentem „imperialistické“ zkaženosti a uvědomělému lidu tudíž nesměl přijít do ruky. Teprve téměř po třech desetiletích, v roce 1976, se konečně podařilo publikovat nový překlad Aloyse Skoumala. Odehrálo se to pouze díky nejednoduchým zákulisním manévřům a osobnímu přičinění hrstky věrných. I tak ale kniha vyšla jen v minimálním nákladu, téměř se nedostala do distribuce a na dalších bezmála patnácti letech byla odsouzena do pozice lahůdky na pololegálních bleších trzích. Jedno paradoxní pozitivum by se však našlo: vzhledem k nepříznivým okolnostem mohl Skoumal na svém překladu pracovat přibližně dvacet let, což se bezpochyby odrazilo na jeho kvalitě. Skoumalův *Odysseus*, který od počátku devadesátých let vyšel v několika reedicích, představuje jeden z vrcholů české překladatelské tvorby vůbec.

Dnešní oslavy Bloomsdaye

Slavení Bloomsdaye se za posledních několik desetiletí rozrostlo do netušených rozměrů. Den pana Blooma býval téměř kultovní záležitostí malých skupinek nadšenců; dnes můžeme směle říci, že Joycův Bloomsday je jedním z nejuctívanějších fiktivních výročí na světě. Kromě fanoušků, kteří v tento den putují Dublínem po stopách postav z *Odyssea*, dávají si k snídani smaženou ledvinu ? la Bloom, k obědu sklenici burgundského a rokfórový sendvič v hospodě u Davyho Byrna (která stále stojí) a večer se snaží prožívat v zaniklém „Nighttownu“ dobrodružství podobná těm Stephenovým a Bloomovým, se kulturním i jiným radovánkám oddávají čtenáři i nečtenáři v různých koutech světa. Bloomsday dnes drží nejen ve většině evropských zemí a v Severní Americe, ale třeba také v Austrálii (zde je tradice obzvláště dlouhá), Japonsku či Brazílii. Většina oslav má i své webové stránky a patřičnou mediální podporu, takže svátku už se rozhodně neúčastní pouze joycovští badatelé, studenti a skalní čtenáři.

Na mnoha místech ale našťastí literární složka Bloomsdaye stále více méně převládá. V rámci oslav se tak často veřejně předčítají alespoň úryvky z *Odyssea*. O významném počínu se dá mluvit v souvislosti s rokem 1979, kdy v Dublíně proběhlo první veřejné čtení celého textu Joycova eposu. Trvalo celých 28 hodin a kromě univerzitních profesorů a profesionálních herců se ho účastnili i dublinští taxikáři, řemeslníci či hostinští. Zážitek to prý byl neopakovatelný – zvláště neherci prý dodali postavám románu patřičný místní kolorit i přízvuk. Čtení kompletního devítisetstránkového svazku v Dublíně opakovali o čtyři roky později, tentokrát na vlnách státního rádia RTÉ. Pořad trval nepřetržitých 30 hodin a jako takový se zařadil mezi nejdelší rozhlasová vysílání mluveného slova, která kdy kde proběhla. Většina soudobých čtenářů Joyce zná i tuto nahrávku pouze z vyprávění, ale letos se jim má dostat skvělého překvapení: RTÉ totiž získala svolení, aby u příležitosti stého výročí Bloomsdaye remasterovanou nahrávku vydala. Během června se tedy na trhu má objevit sada 32 (!) kompaktních disků v celkové ceně 100 €, a největším milovníkům *Odyssea* by tedy již nic nemělo bránit, aby si památné čtení knihy pravými Dubliňany kdykoli doma zrekonstruovali.

ReJoyce 2004 (*)

Inscenované čtení úryvků z románu se pravidelně odehrává v New Yorku či Tokiu, v mnoha jiných městech se pořádají dokonce oslavné průvody, dramatizují se scénky ze života pana Blooma, Molly i Stephena, anebo se lidé jenom schází u piva a vedou zasvěcené hovory. Ani Čechy nezůstávají zcela pozadu – kromě jednorázových literárních akcí se Bloomsday již několikrát slavil v pražské irské restauraci James Joyce Pub, a především se již přes deset let spontánně schází bývalí i současní studenti Joyce na pikniku založeném v Praze anglistou Brynem Haworthem.

Joycovo rodné Irsko se však rozhodlo k letošnímu kulatému výročí uspořádat celonárodní oslavy vsutku nebyvalého rázu. Na první pohled je patrné, že kultura vždy byla a stále zůstává důležitým vývozním artiklem této malé země – Irsko se svými literárními velikány po zásluze a bez ostychu pyšní. Bloomsday se letos v Dublíně změnil v obří pětíměsíční festival, který probíhá od dubna do konce srpna. Organizační výbor festivalu byl zvolen irským ministrem kultury, jehož úřad oslavy spolufinancuje a oficiálně zaštiťuje. Již před půl rokem bylo vydáno propagační CD s informacemi o Jamesi Joycovi a jeho díle a kalendářem festivalových akcí. Irská vláda distribuovala CD do celého světa, otevřeny byly také internetové stránky festivalu v několika světových jazycích.

Co se tedy v rámci festivalu odehrává? Ústředním bodem je pochopitelně Bloomsday samotný, tedy 16. červen 2004. Tento den se na hlavní dublinské třídě, O'Connell Street, bude hromadně podávat snídaně pana Blooma, tedy již zmíněná smažená ledvina. Proběhnou rozsáhlé pouliční oslavy, budou se konat exkurze po stopách Joyce i jeho postav,

pouliční divadla sehraji dramatizované momenty z *Odyssea*, zazní popěvky i árie vztahující se k románu. Účastníci oslav budou moci navštívit řadu výstav, a prý je dokonce přichystán i program pro děti. Irské rádio navíc během festivalu průběžně vysílá tematické pořady: seriál, ve kterém odborníci nabízejí čtenářům základní literární a historické informace k jednotlivým epizodám *Odyssea*, pořady, v nichž muzikologové odhalují původ hudby, která se v knize ozývá, vzpomínky pamětníků na jejího autora, debaty současných spisovatelů o Joycově vlivu na dnešní literaturu, či původní rozhlasovou hru Aidana Matthewse, která neotřele líčí první schůzku mladého Joyce s Norou Barnaclovou.

Třetí červnový týden se také tradičně koná seriózní mezinárodní vědecké symposium o Joycově díle – letos se badatelé dle očekávání sejdou právě v Dublinu. Zastoupení bude mít tentokrát i česká literární věda, neboť na symposiu bude uvedena kniha editora Louise Armanda nazvaná *JoyceMedia*, jež vznikla na základě prvního pražského joycovského kolokvia konaného v listopadu loňského roku na Karlově univerzitě. I tato odborná konference však bude v rámci oslav zahrnovat složku zábavnou až maškarní: závěrečný ceremoniál má být inscenován v dobových kostýmech jako pohřeb Paddyho Dignama (který je v *Odysseovi* jednou z ústředních událostí).

Byznys, radovánky a *Odysseus*

Přehlédneme-li být jen letmo to, co a jak se letos kolem Bloomsdaye děje, nemůže být pochyb, že irská vláda nabízí výtečný příklad, jak z kulturního kapitálu učinit kapitál finanční. O Bloomsdayi se bude nejen hovořit a psát v médiích po celém světě, ale do Irska se pohnou další zástupy turistů, které značně podpoří místní ekonomiku. Dublinští občané se nejen dozvědí více o svém slavném spisovateli, ale budou se moci účastnit i rozličných radovánek a maškarád. Ale co *Odysseus*? O procentu těch, kteří si kvůli radovánkám knihu poprvé přečtou, lze jistě s úspěchem pochybovat, ačkoli pár nových čtenářů jistě přibude. Na druhou stranu, neodradí okázalé celonárodní – potažmo nadnárodní – veselí od Jamese Joyce spoustu jiných?

Dovolím si na závěr malou historiku. Nechával jsem si jednou na předměstí Dublinu opravit svůj oprýskaný bicykl. Správkař byl místní rodák, ošuntělý, hubený jak lunt a svou živnost provozoval v polorozpadlé garáži. Když se jal rozebírat mé kolo, dali jsme se do řeči; zjistil, že jsem z Čech a začal mi vykládat o Janáčkově. A co prý tu dělám? Že studuji irskou literaturu? Tak to mám asi rád Joyce. Chopil jsem se příležitosti a optal se, co je to ten „Bloomsday“, o němž jsem slyšel, ale vlastně nic nevím. Montér nasadil zasmušilý výraz a vyprávěl mi o davech turistů (přeháněl, tenkrát to ještě nebylo tak hrozné), kteří 16. června proudí Dublinem, zabírají prastaré putyky a okázale dávají najevo svou duchovní spřízněnost se slavným spisovatelem. Tak to vám toho *Odyssea* pěkně pokazili, na to já s pochopením. Ale ne, pousmál se omšelý mužík, já si to slavím po svém – zavřu tady brzo, jdu domů a hezky v klidu si z *Odyssea* přečtu pár kousků. A pak jdu spát.

Není třeba se bát: *Odysseus* zůstane *Odysseem*, knihou, která si vás získá na celý život, i kdyby třeba pasáže z něj dokola předčítali do pouličních ampliónů.

Ondřej Pilný

Vedoucí Kabinetu irských studií FF UK

(* Text byl publikován v r. 2004 v Lidových novinách)

